

HET BEGELEIDEN VAN SCHOOLTEAMS

BAUKE RAADSVELD

Vanaf 1 september 1983 zijn er in de gemeente Epe twee consultants bewegingsonderwijs in dienst. Consultants bewegingsonderwijs komen in Nederland veel minder voor dan vakleerkrachten. Vakleerkrachten hebben als voornaamste taak het lesgeven aan verschillende groepen in het basisonderwijs, terwijl consultants naast een lesgevende taak (die dan vaak bedoeld is als 'voorbeeldfunctie' voor groepsleerkrachten) ook een begeleiden-de functie hebben. Kort gezegd: vakleerkrachten geven vooral les; consultants hebben als belangrijkste taak het functioneren van groepsleerkrachten binnen het bewegingsonderwijs te verbeteren.

Nu is er de laatste jaren een tendens waar te nemen, dat vakleerkrachten een steeds ruimere taakin-vulling krijgen. Er wordt naast het lesgeven ook van ze verwacht dat ze een meer begeleidende functie gaan vervullen. Ook onderwerpen als deelschoolwerkplanontwikkeling bewegingsonderwijs, Motorische Remedial Teaching e.d. maken deel uit van de werkzaamheden van de huidige vakleerkracht. Het is niet mijn bedoeling om vakleerkrachten en consultants tegenover elkaar te plaatsen in dit artikel; naar mijn mening moeten vakmen-sen in hun eigen situatie nagaan op welke wijze ze zo verantwoord mogelijk invulling kunnen geven aan hun werkzaamheden. Het gaat erom, dat kinderen zo goed mogelijk bewegingsonderwijs krijgen en zo veel mogelijk leerervaringen op kunnen doen.

Dit artikel bestaat uit vier paragrafen. In paragraaf 1 wordt een aantal uitgangspunten betreffende het begeleiden van schoolteams weergegeven. Paragraaf 2 bestaat uit de invulling van de begeleiding. Er worden twee vormen van begeleiding onderscheiden. Dit deel wordt besloten met de invoering van een notatiesysteem, dat we nu een aantal jaren in Epe hanteren; tevens worden verschillende soorten lessen geïntroduceerd, die we voor de leerkrachten aan het uitwerken zijn. Paragraaf 3 bestaat uit een korte omschrijving van overige activiteiten. Tot slot wil ik in paragraaf 4 enkele aspecten noemen, die van belang zijn bij een eventuele invoering van het consultantschap in andere gemeenten.

UITGANGSPUNTEN

1 Onderwijsvernieuwing c.q. -verandering moet altijd leiden tot een voor de groepsleerkracht duidelijk te herkennen onderwijsverbetering. De leerkracht zelf moet overtuigd zijn dat een invoering van een eventuele verandering leidt tot een verbetering van zijn eigen lesgeven. M.a.w.: als de groepsleerkracht de zin van een onderwijsverandering niet inziet, is de invoering van deze verandering tot mislukken gedoemd.

2 Binnen de onderwijsbegeleiding is er een verschuiving opgetreden van 'adoptie' naar 'implementatie'. Dit wil zeggen dat men tegenwoordig veel minder uitgaat van het geven van algemene informatie, ideeën, inzichten en materialen, maar meer belang hecht aan de concrete realisering of toepassing van een bepaalde vernieuwing binnen de schoolorganisatie. Dit heeft tot gevolg dat een begeleider voor een langere periode op de school aanwezig moet zijn; te-

vens is er veel intensiever overleg nodig tussen een onderwijzer en een begeleider dan voorheen. Dit moet in de werkzaamheden van de begeleider zichtbaar zijn.

3 Niet alleen de organisatie (school) is belangrijk; ook de individuele leerkracht moet betrokken worden bij onderwijsverandering. Hier wordt mee bedoeld dat individuen verschillend reageren op een vernieuwing. Als men nu alleen de totale organisatie (het schoolteam) begeleidt en de verschillen tussen individuele leerkrachten negeert, zal dat het invoeren van een eventuele onderwijsverandering niet ten goede komen. Dit houdt in dat er naast teamvergaderingen ook (na)gesprekken met individuele leerkrachten gevoerd zullen moeten worden.

4 Onderwijsverandering moet altijd verlopen via kleine, overzichtelijke stappen, welke een logisch gevolg zijn op de concrete lesgeefpraktijk van de groepsleerkracht.

INVULLING VAN DE BEGELEIDING

Na een kennismakingsronde zijn op alle scholen teamvergaderingen bijgewoond met als doel te bepalen wat de school van ons verwachtte. Het was vooral een inventarisatie van wensen, verwachtingen en eventuele problemen op het gebied van het bewegingsonderwijs in het algemeen. Toen alle scholen waren bezocht, verwachtten de leerkrachten initiatieven van ons aangaande:

- een 'doorgaande lijn' door de hele school;
- begeleiding van de kleuterschool;
- inventarisatie en aanschaf materiaal (vooral spelmateriaal);
- organisatie van gymlessen bij grote klassen;

- zelf lesgeven 'voorbeeldfunctie';
- welke lesindeling er wordt gehanteerd;
- aanpassing van de bestaande sportdagen.

Na deze inventarisatieronde werd in onderling overleg tussen consulenten, afdeling onderwijs en de scholen besloten dat alle scholen twee soorten begeleiding kregen: planmatige en incidentele begeleiding. Beide vormen van begeleiding zullen nu worden toegelicht, waarbij de planmatige begeleiding veel aandacht krijgt, omdat deze verreweg het belangrijkste is.

Planmatige begeleiding

Deze vorm van begeleiding bestaat uit de volgende stappen:

- Alle scholen worden verdeeld in koppels van twee of drie scholen en wel zodanig, dat alle lessen van alle klassen kunnen worden bijgewoond gedurende een aantal weken per jaar. Ook de kleutergroepen worden hierbij ingeroosterd.
- Elk scholenkoppel krijgt twee periodes per jaar begeleiding; elke periode bestaat uit 4 weken. Per periode komt een spel- en een turnonderdeel aan de orde.
- Voor elke periode kiest het schoolteam welk turn- en spelonderdeel ze behandeld wil hebben. De consulent heeft van tevoren een opsomming van mogelijke leerstof van elk gebied gemaakt, waardoor de lesgever een keus kan maken.
- Van elke les die wordt gegeven tijdens een begeleidingsperiode wordt een lesgeefprotocol ingevuld door degene die de les verzorgt (consulent of groepsleerkracht). In principe beslist de groepsleerkracht wie de les voorbereidt en de leiding heeft tijdens de les; het is voor ons van belang dat de leerkracht zich op geen enkele manier bekeken voelt door de consulent. Als de onderwijzer te kennen geeft liever als bijzitter te fungeren, vinden we dat prima! *Door zelf les te geven en de groepsleerkracht te laten evalueren, hoeven zij zich niet kwetsbaar op te stellen! Bovendien komt ons eigen vakconcept zo op een heel concrete manier naar voren: nl. tijdens de lessituatie.*
- De bijzitter (consulent of groepsleerkracht) vult het evaluatiegedeelte zo volledig mogelijk in. Er wordt vooral gekeken naar de beide gebieden in termen van:
 - komen leerlingen tot voldoende leerervaringen binnen het gebied?
 - is er voldoende differentiatie in de les voor zowel de goede als de wat zwakkere leerling?
 - is er voldoende variatie in de les

door de gekozen onderdelen naast dan wel na elkaar?

- Elke les wordt na schooltijd nabesproken door de consulent met de groepsleerkracht en/of met het schoolteam. We proberen antwoord te krijgen op bovengenoemde drie vragen en dit nagesprek mondt bijna altijd uit in de vraag: wat moet er de volgende les binnen dit gebied aan de orde komen? Na dit gesprek komt het lesgeefprotocol in een map op

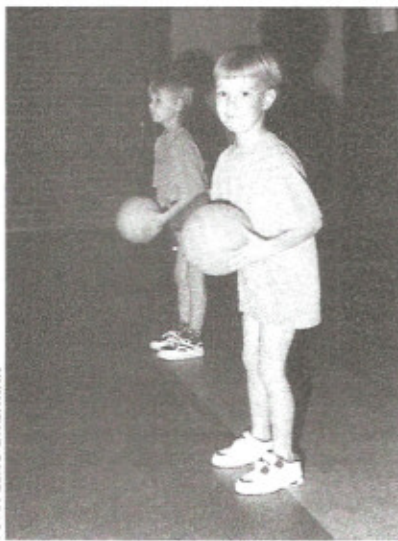

FOTO: ZENO ZWARTINK

school, zodat de leerkracht een overzicht krijgt van alle gegeven lessen.

- Aan het eind van elke periode maakt de consulent:
 - een overzicht van alle gegeven lessen binnen de afgesproken gebieden gedurende een periode;
 - een 'mogelijke leergang' op basis van de gegeven lessen;
 - een logische volgorde van lesgeefprotocollen voor elke groepsleerkracht.

Er zijn twee duidelijke veranderingen aan te geven door deze planmatige begeleiding:

- er is een duidelijke ordening aangebracht in de aangeboden leerstof (betekenisgebieden); bovendien is er een volgorde aangebracht van makkelijk naar moeilijk;
- er is een verschuiving opgetreden van het klassikale werken van kinderen, waarbij alle kinderen tegelijkertijd bezig zijn met dezelfde leerstof, naar het werken in kleine groepen (al of niet homogeen gegroepeerd); individueel werken; werken in interessegroepen of klassikale instructielessen bij bijv. het aanbieden van nieuwe leerstof.

Na vier jaar werken heeft elke school binnen alle gebieden een overzicht van mogelijke leerstof; een

aantal uitgewerkte en geëvalueerde lessen en een 'leergang'. Groot voordeel van deze manier van werken was voor mij, dat de groepsonderwijzers *daadwerkelijk* hebben meegewerkt aan deze leergangen, waardoor de betrokkenheid van hen veel groter is dan wanneer deze leergangen kant en klaar op school zouden zijn gedropt. Na deze periode van vier jaar waren alle gebieden behandeld, waardoor het mogelijk werd om iedere school 11 weken te begeleiden: een periode van 5 weken voor de Kerst en een periode van zes weken na de Kerst (i.p.v. de eerder genoemde acht weken!).

- Nu kwam de volgende stap: is het mogelijk om per groep aan te geven wat binnen elk gebied het minimumniveau moet zijn waaraan leerlingen aan het eind van het cursusjaar moeten voldoen? De op school ontwikkelde leergang werd a.h.w. in acht stukjes opgesplitst. Na veel onderling overleg (zowel tussen de consulenten; met de afdeling onderwijs en de betrokken scholen) werd besloten om een document te ontwerpen waarin zowel minimumdoelen stonden aangegeven als een notatiesysteem werd geïntroduceerd. We hebben dit het 'periodeplan' genoemd en dit plan wordt nu ongeveer acht jaar door alle leerkrachten van onze scholen intensief gebruikt. In dit periodeplan:
 - wordt elke periode van 4 weken voor alle groepen aangegeven welk(e) gebied(en) aan de orde komt (komen); na iedere periode van 4 weken is er een 'vrije week', waarin lessen kunnen worden herhaald of waarbij een leerkracht een les naar eigen inzicht kan geven;
 - is ruimte uitgespaard om kort aan te geven wat men van plan is (lesdoel);
 - is ruimte voor het evalueren van de les: in hoeverre is het van tevoren bepaalde lesdoel behaald door de groep?
 - is er ruimte voor individuele rapportage: welke leerlingen hebben na verloop van tijd een minimumdoel niet behaald? Deze rapportage is in een later stadium van belang voor de Motorische Remedial Teaching (MRT).
 - zijn 'leermomenten' per gebied aangegeven: leermomenten zijn belangrijke aspecten waardoor leerkrachten die kinderen kunnen helpen die iets nog niet beheersen.

Voor alle duidelijkheid: het invullen van het periodeplan is en blijft voor ons een *middel* om het lesgeven van de groepsleerkracht te verbeteren; het mag nooit een doel op zich wor-

den. We zien liever dat een leerkracht het periodeplan nauwelijks bijhoudt, maar wel goed lesgeeft dan dat hij heel precies opschrijft wat hij van plan is, maar er in de praktijk weinig van terecht komt. Na elk cursusjaar nemen we de plannen wel in en worden ze bekeken of er ook onderdelen kunnen worden verbeterd. Zo hebben we de minimumdoelen enige keren aan moeten passen (het niveau van de leerlingen is vooruitgegaan!) en dit

FOTO: ZENO ZWIJNTINK

jaar hebben we de leermomenten kritisch doorgenomen. Aan het begin van elk cursusjaar maken we voor alle groepsleerkrachten een nieuw exemplaar.

i Als laatste stap van de planmatige begeleiding zijn we de laatste twee jaar bezig met het uitwerken van een aantal lessen. De eerder genoemde lessen die op school in de map zitten, voldoen niet meer, omdat ze verouderd zijn; bovendien zijn ze alle met de hand uitgeschreven, terwijl we deze nieuwe lessen met de computer uit kunnen werken. Ten aanzien van deze lessen het volgende:

- Alle minimumdoelen (zie periodeplan) zijn uitgewerkt in concrete lessen: minimumdoellessen. De minimumdoelen staan altijd omschreven in de linkerkolom van de lesschets. In de middenkolom en de rechterkolom staan bewegingssituaties die tegelijk met het minimumdoel in de linkerkolom worden aangeboden (dit geldt natuurlijk niet bij de zgn. klassikale lessen). De situaties in de midden- en rechterkolom moeten bij de kinderen bekend zijn en ze kunnen deze in principe zelf aan de gang houden.
- Voor groepen die het minimumdoel behaald hebben, zijn er variatielessen. Deze lessen worden

duis aangeboden als het minimumdoel is behaald door het merendeel van de groep. Bij variatielessen worden leersituaties behandeld, die niet als minimumdoel staan aangegeven, maar die we belangrijk genoeg vinden om aan kinderen aan te bieden.

- Voor die leerkrachten en groepen, die zowel de minimumdoellessen als de variatielessen doorgewerkt hebben, zijn clusterlessen uitgewerkt. Bij clusterlessen kiest de leerkracht één onderdeel en deze komt in de plaats van het linkeronderdeel van de les die staat aangegeven in het periodeplan.
- Elke kolom beschrijft dus een bewegingsonderwijsleersituatie en bestaat uit een *situatietekening* en de onderdelen *materiaal* (wat is er nodig); *bedoeling* (hoe verloopt de activiteit) en *uitbouw* (wat kun je als leerkracht doen als de meeste leerlingen het kunnen).

Aan het eind van dit cursusjaar willen we alle lessen af hebben. Als dit lukt, hebben de groepsleerkrachten lessen voor het hele jaar, met voldoende differentiatie en ruimte voor eigen invulling van de leerkracht, afhankelijk van de eigen lesgeefcapaciteit en het niveau van de groep.

Incidentele begeleiding

De bovengenoemde weken begeleiding (acht of elf weken per jaar) noemen we planmatige begeleiding. Deze begeleiding is schoolgebonden en wordt altijd voorafgegaan door een teamvergadering, waar duidelijke werkafspraken worden gemaakt, zodat iedereen weet wat hij/zij kan verwachten. Daarnaast kan het voorkomen dat een leerkracht buiten deze begeleidingsweken toch met de consulent wil overleggen of bepaalde onderwerpen wil aankaarten. Dan is hij aangewezen op de zgn. incidentele begeleiding. Bij deze begeleiding gaat het initiatief uit van de leerkracht en bepaalt deze ook het onderwerp en hoe lang deze begeleiding duurt. Per week is er één dagdeel voor deze begeleiding gereserveerd. Hoewel er in de praktijk weinig gebruik van wordt gemaakt, doen vooral nieuwe groepsonderwijzers een beroep op deze vorm van begeleiding, die voornamelijk bestaat uit gesprekken na schooltijd en/of op woensdagmiddag.

OVERIGE ACTIVITEITEN

Ik wil deze activiteiten kort omschrijven, omdat ze eigenlijk buiten het onderwerp van dit artikel vallen; ze zijn echter van belang om een goed inzicht te krijgen in de werkzaamheden die door de consulent in Epe worden verricht.

Zorg voor motorisch zwakkere leerlingen

Deze zorg bestaat uit activiteiten die zowel onder schooltijd (MRT) als buiten schooltijd verricht worden (Club-extra).

Motorische Remedial Teaching (MRT)

Nadat het periodeplan met de omschreven minimumdoelen op de scholen was ingevoerd, bleek dat niet alle leerlingen deze doelen daadwerkelijk behaalden. Deze constatering viel samen met het verzoek van de afdeling onderwijs om na te gaan of er in de gemeente Epe Motorische Remedial Teaching (MRT) kon/moest worden ingevoerd. De beide consulenten hebben daartoe een cursus MRT gevolgd aan de CALO.

Eén van de voor ons belangrijkste conclusies van deze cursus was: zodra je binnen het bewegingsonderwijs doelen gaat introduceren, worden er altijd uitvallers 'gecreëerd'. Daardoor konden we een brug slaan tussen de invoering van de minimumdoelen van het periodeplan; onze vaststelling dat een aantal leerlingen een aantal doelen niet kon halen en de vraag naar een mogelijke invoering van MRT.

We hebben MRT 4 jaar geleden opgezet in de gemeente en de praktijk overtreft onze verwachtingen. Voor een verdere invulling van de MRT verwijs ik naar het artikel van Zeno Swijntink.

Club-Extra

Na de invoering van de MRT werd ons duidelijk, dat veel kinderen die we met de MRT hebben gehad, en die behalve met veel leerresultaat ook met duidelijk plezier deze lessen hadden gevolgd, niet op een sportvereniging zaten. Blijkbaar was de stap voor deze leerlingen naar een reguliere sportvereniging te groot. We hebben vorig jaar 'Club-extra' opgericht met de bedoeling bewegingszwakke leerlingen binnen twee jaar zoveel zelfvertrouwen te laten krijgen (door ze zo veel mogelijk succeservaringen op te laten doen), dat ze alsnog de overstap durven maken naar een reguliere sportvereniging (die trouwens wel open moet leren staan voor deze kinderen!). We bieden de kinderen een veelheid van bewegingssituaties aan, waarbij ze zelf vaak mogen kiezen waar ze willen spelen. Belangrijk is, dat ze zelf ervaren wat ze leuk/niet leuk vinden. Beide consulenten geven tegelijkertijd les; begeleiden en stimuleren daar waar nodig is. Vast onderdeel is, dat kinderen twee onderdelen mogen uitkiezen voor de volgende les. Bij het opstarten van Club-extra hebben we dankbaar gebruik gemaakt

van de adviezen van Karel Verwey. Op dit moment heeft Club-extra 32 leden, verdeeld over twee groepen in Epe en één in Vaassen.

Advisering gemeentebestuur t.a.v. de accommodaties

In nauw overleg met afdeling sport van de gemeente (deze is hier verantwoordelijk voor) bepalen we mede of er iets veranderd dan wel toegevoegd moet worden aan de accommodaties; de toestellen of het spelmateriaal. We hebben gelukkig zicht op hoeveel er per jaar aan geld beschikbaar wordt gesteld, zodat we een goede afweging kunnen maken wat we eventueel kunnen aanschaffen! Bijna alle zalen hebben tegenwoordig (naast de gebruikelijke inrichting volgens de Londo-normen) de beschikking over o.a. twee landingsmatten; twee minitrampolines; veel jongleermateriaal (beachbal; badminton; tafeltennis); veel verschillende soorten ballen.

Sportdagen

Op verzoek van een aantal scholen hebben we de sportdagen aangepast. Was er in het verleden een sportdag voor groep 7 en 8 (CCSA-diploma + kastiwedstrijden en een estafeteloop voor de beste leerlingen van de school), nu hebben we:

- a de 'turninstuif' voor groep 1 t/m 4. De kinderen mogen aan hun ouders laten zien wat ze allemaal geleerd hebben tijdens de lessen bewegingsonderwijs. De hele gymzaal wordt volgebouwd met uitdagende leersituaties (skateboardbaan; de berg van Epe; space-shuttle enz.).
- b het lijnbaltoernooi voor de groepen 5 en 6. Alle leerlingen spelen lijnbal in een poule van 5 ploegen, waarbij elke ploeg uit drie spelers bestaat.
- c de 'grote sportdag' voor de groepen 7 en 8. Alle leerlingen kiezen uit een aanbod van 14 sporten er vijf uit. Deze vijf sporten doen ze gedurende de sportdag; de leiding berust bij sportverenigingskader, CALO-studenten en/of leerkrachten. De bedoeling van deze dag is, dat basisschoolleerlingen moeten weten wat er op sportgebied in hun naaste omgeving te koop is. Bovendien zijn leerlingen nu in staat om een dag lang sporten te kiezen die ze zelf leuk vinden of waar ze zelf kennis mee willen maken. Verenigingen zijn vrij om aan deze sportdag een aantal (meestal gratis) kennismakingstrainingen te koppelen.
- d het schoolvoetbaltoernooi. Alle kinderen vanaf groep 5 zijn in de gelegenheid om hier in verschillende poules aan mee te doen. Na de voorrondes gaan alle poule-

winnaars door naar de finalemiddag.

Roosters lessen bewegingsonderwijs

Elk jaar worden in april/mei de gymnastiekroosters gemaakt. Het is onze taak om alle scholen in de gemeente na te vragen of er veranderingen moeten worden aangebracht in de bestaande gymroosters. Waar nodig moeten deze in onderling overleg met scholen en afdeling sport worden aangepast. De meeste groepen van de scholen, die wij begeleiden, hebben twee maal 45 minuten bewegingsonderwijs (op sommige groepen 5 en 6 na; deze hebben zwemles). De groepen 1 en 2 hebben elke dag een bewegingsonderwijsles en hebben bijna allemaal de beschikking over een speelleerlokmaal.

Meewerken aan de ontwikkeling van een leerplan zwemmen

Tot slot wil ik hier nog vermelden dat Zeno Swijtink gedurende twee jaar een leerplan zwemmen heeft ontwikkeld in samenwerking met enkele zweminstructeurs. De bedoeling hiervan was om een brug te slaan tussen het reguliere bewegingsonderwijs en de 'natte gym'.

INVOERING IN ANDERE GEMEENTEN

Dit artikel wil ik besluiten met puntsgewijs aan te geven waar volgens mij rekening mee gehouden moet worden als men wil overgaan tot de invoering van enigerlei vorm van het begeleiden van groepsleerkrachten. Er worden initiatieven ontwikkeld. Zo is mij bekend, dat de afdeling onderwijs van Doetinchem informatie heeft ingewonnen over deze vorm van begeleiden; ook hebben vakleerkrachten uit Lelystad ons benaderd, omdat zij belangstelling hebben voor onze werkwijze en willen bekijken in hoeverre zij in Lelystad iets op dit gebied in gang kunnen zetten.

- 1 Het belangrijkste punt is, dat zowel het bevoegd gezag, directies, groepsleerkrachten en medezeggenschapsraden van scholen overtuigd moeten zijn (worden) van de *meerwaarde* van een consulent boven een vakleerkracht. Zonder ook maar iets te willen afdingen aan de kwaliteit van de werkzaamheden van veel vakleerkrachten, ben ik ervan overtuigd dat een consulent met het huidige aantal uren van de rijksvergoeding meer op school kan bereiken dan een vakleerkracht. Het grootste verschil tussen beiden is, dat een consulent meer tijd kan besteden aan leerkrachtbegeleidende activiteiten

dan een vakleerkracht, omdat een consulent niet gehouden is aan een bepaalde hoeveelheid lessen, die hij per week moet geven. Waar deze meerwaarde uit bestaat heb ik in het voorgaande proberen aan te geven (zie vooral het gedeelte over de planmatige begeleiding). De rol van het bevoegd gezag wil ik hier extra benadrukken. Omdat de rijksoverheid steeds meer verantwoordelijkheden naar de lokale overheid en de besturen van de bijzondere scholen delegeert, krijgen deze instanties meer beslissingsbevoegdheden. Ik ben ervan overtuigd, dat zonder de politieke wil van de toenmalige wethouder van Onderwijs en de ambtelijke deskundigheid binnen de afdelingen onderwijs en sport het consulentchap bewegingsonderwijs in Epe niet van de grond was gekomen.

- 2 Als iedereen het belang van de meerwaarde van een consulent boven een vakleerkracht inziet, moeten groepsleerkrachten, die al langere tijd profiteren van een vakleerkracht, de bereidheid hebben om zelf weer lessen bewegingsonderwijs te geven. Ik ben me ervan bewust, dat dit voor een aantal leerkrachten (te) veel gevraagd is. Misschien zijn er dan tussenvormen te bedenken, bijv. dat iemand 's ochtends als consulent werkzaam is; 's middags verzorgt hij/zij lessen bewegingsonderwijs als vakleerkracht bij dié leerkrachten, die dit niet meer op een verantwoorde wijze kunnen (ik weet dat in Putten een consulent bewegingsonderwijs op deze manier werkzaam is).
- 3 Als consulent moet er een werkplek zijn om bijv. leergangen en/of lessen uit te kunnen werken. Zo zou het voor ons ondoenlijk zijn om zonder gebruikmaking van de computer op het gemeentehuis in Epe de eerder genoemde lessenreeks uit te kunnen werken. Ook de aanmaak van periodeplannen en de hele organisatie van de schoolsportdagen zouden niet mogelijk zijn zonder de faciliteiten die de gemeente te bieden heeft.

Correspondentie-adres:
Eikelkamp 8
8162 ZJ Epe
Tel. 0578-615891

